

Titel

Svenska folket om religion och tradition i skolan

Författare

Viktor Aldrin, teol dr och excellent lärare ETP, är lektor i de samhällsorienterade ämnenas didaktik vid Högskolan i Borås. Han forskar om samspel mellan teologi och pedagogik och håller för närvarande på med ett forskningsprojekt om skolavslutningar i kyrkan.

Kontakt: viktor.aldrin@hb.se

Förhandspublicering

Publiceringsdatum online: 2017-06-08

Tillgänglig via: www.som.gu.se/publicerat/bocker/70larmar

Kapitlet ingår i SOM-institutets sjuttionde forskarantologi *Larmar och gör sig till* (red. Andersson, Ohlsson, Oscarsson och Oskarsson).

Boken publiceras i sin helhet den 28 juni 2017

*En skugga blott, som går och går, är livet,
en stackars skådespelare, som larmar
och gör sig till, en timmes tid på scenen
och sedan ej hörs av.*

*Det är en saga
berättad av en däre.*

*Låter stort,
betyder intet.*

Macbeth (akt 5:5)

SVENSKA FOLKET OM RELIGION OCH TRADITION I SKOLAN¹

VIKTOR ALDRIN

Sammanfattning

Religionens roll i skolan är något som ofta debatteras i Sverige. Ett av de mest omdebatterade religiösa fenomenen är skolavslutningar i kyrkan. I dessa ceremonier möts den konfessionslösa skolan med kristendomens heliga rum. Mötet är inte konfliktfritt. Detta kapitel behandlar svenska folkets attityder till att förbjuda skolavslutningar i kyrkan. Resultaten visar att 78 procent vill ha kvar skolavslutningarna i kyrkan. Det gäller särskilt bland personer som uppger att de föredrar höger-partier på en höger-vänster-skala. Personer som inte firar den traditionella högtiden jul är mindre kritiska mot ett förbud, vilket kan tyda på ett samband mellan avståndstagande från traditionsfirande och kritik mot skolavslutningar i kyrkan. Resultaten visar också att det för vissa politiska partier råder en tydlig polarisering mellan partisympatisörernas inställning till skolavslutningar och de valda politikernas agerande i frågan.

Religionens plats i skolan är ett mycket omdebatterat ämne i Sverige, och har varit så i många decennier. En av de mest återkommande debatterna kring religion i skolan rör fenomenet skolavslutningar i kyrkan och huruvida dessa bör förbjudas. SOM-institutet har undersökt frågan om ett förbud mot skolavslutningar i kyrkan i tre av sina nationella SOM-undersökningar – 2011, 2012 och 2016 – och det är i denna fråga som följande kapitel tar sin utgångspunkt.

Skolavslutningar har mer eller mindre alltid funnits där undervisning har skett organiserat i ett samhälle för att på något vis markera att en period av studier avslutas. En vanlig modell har i många länder varit att göra detta avslut till en högtidlig ceremoni. För svensk del har det sedan medeltiden funnits ett kontinuerligt stråk av relationer mellan kyrka och skola, en relation som fortfarande är pågående. I samband med 1500-talets reformation kom ansvaret för skolan att flyttas från kyrkan till staten och i 1686 års kyrkolag infördes för första gången i svensk historia ett formellt krav på skolgång för alla barn i riket. Denna obligatoriska skolgång låg således under statskyrkans överansvar, ett förhållande som bekräftades även i 1842 års folkskolestadga.

I samband med 1919 års läroplan började relationen mellan skola och kyrka att ifrågasättas av framför allt socialdemokrater och vänsterpartister – och i viss mån även av frikyrkorna som kritiserade statskyrkans monopol på kristendom. Denna relation fortsatte fram till 1969 års läroplan, vilken formellt upphävde

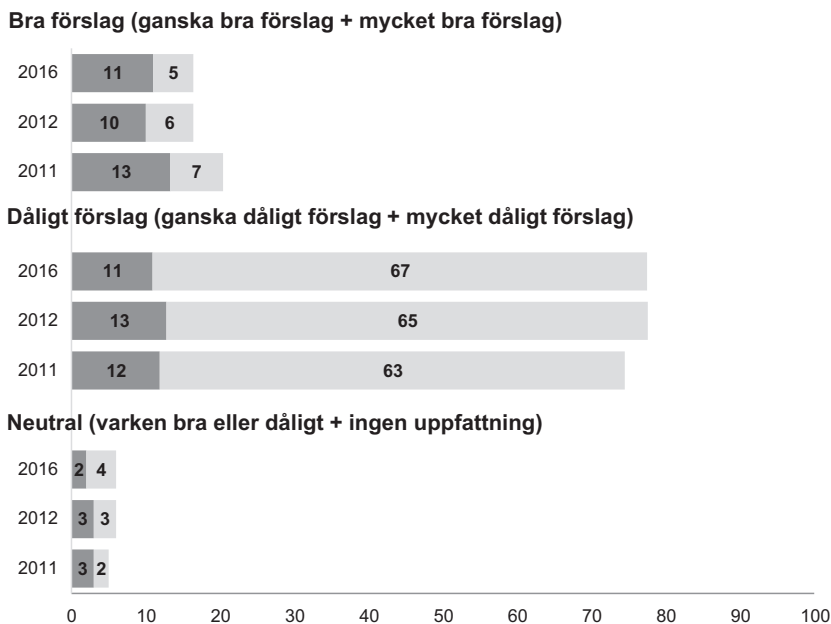
kristendomens överhet i skolsystemet. Då blev idealet istället en så kallad objektiv (neutral) skola. Några läroplaner senare, år 1994, beslutades att svensk skola skulle vara icke-konfessionell och att religiösa inslag i undervisningen, såsom eventuella skolavslutningar i kyrkan, måste vara frivilliga. Denna frivillighet hävdades 1997. Inom ramen för den senaste läroplanen från 2011 fastslås istället att religion inte får förekomma alls i samband med undervisning utöver när det sker inom ramen för ämnet religionskunskap. Eftersom skolavslutningar inte är undervisning i religionskunskap, får dessa ceremonier därför inte heller innehålla religiösa inslag. Samtidigt visar en undersökning som gjorts av Svenska Kyrkan att drygt hälften av Sveriges skolor fortfarande väljer att förlägga avslutningen till kyrkan (*Kyrkans tidning*, 2015), en tradition som har ifrågasatts otaliga gången av olika aktörer, både genom enskilda anmälningar till Skolinspektionen och motioner i riksdagen.

Religionens roll i skolan har sedan länge varit föremål för politisk debatt, vilken under senare år har fått allt tydligare koppling till den politiska vänster-högerskalan. På ena sidan står Socialdemokraterna, Miljöpartiet och Vänsterpartiet som samtliga har varit emot religiösa inslag i skolan, framför allt när det gäller att öppna upp för eventuella konfessionella inslag i skolavslutningen. På den andra sidan står i sin tur Moderaterna, Liberalerna, Centerpartiet och Kristdemokraterna, vilka har förespråkat en uppluckring av den nuvarande icke-tillåtande lagstiftningen och läroplanen. Så sent som i maj 2016 röstade riksdagen om att tillåta vissa konfessionella inslag i skolavslutningar, ett förslag som oppositionen (Moderaterna, Liberalerna, Centerpartiet och Kristdemokraterna) röstade igenom, främst på grund av att de flesta socialdemokrater, vänsterpartister och miljöpartister avstod från att rösta i frågan (Riksdagen, 2016). Sverigedemokraterna röstade som enda parti enhälligt emot förslaget. Emellertid valde regeringen (Socialdemokraterna och Miljöpartiet) att inte tillämpa tillkännagivandet varför någon förändring i skollagen och läroplanerna således inte har genomförts.

Synen på skolavslutningar i kyrkan är alltså tydligt politiserad i den svenska Riksdagen. Frågan är om det finns motsvarande kopplingar också bland den svenska befolkningen?

Trots den omfattande debatten om skolavslutningar i kyrkan som rört både religionens plats i skolan och statliga myndigheters rätt till normativa tolkningar av religion och tradition finns det förvånandevis lite forskning om fenomenet. Det finns visserligen omfattande forskning om religionens roll i skolan (se exempelvis Kittelmann Flensner, 2015). Då handlar det framför allt om ämnet religionskunskap, men dessa studier tycks många gånger undvika just fenomenet skolavslutningar i kyrkan. Ett undantag från detta är utredningen *Utmaningar för Svenska kyrkans identitet* som gör en översikt över frågan och ställer den negativa uppfattningen om kyrklig inblandning vid skolavslutningar mot den positiva uppfattningen om kyrklig inblandning i krishantering (Pettersson, 2013:86–95). Även projektet *Skolavslutningar i kyrkan – ett omdebatterat fenomen* knyter an till denna fråga. Vad gäller statistik om skolavslutningar i kyrkan, finns ett fåtal vetenskapliga studier

Figur 1 Svenska folkets inställning till att förbjuda skolavslutningar i kyrkan 2011, 2012 och 2016 (procent)

Kommentar: Frågan lyder: *Nedan finns ett antal förslag hämtade från den svenska samhällsdebatten. Vilken är din åsikt om vart och ett av dem? Förbjuda skolavslutningar i kyrkan.* Etiketten Bra förslag motsvarar positionerna Ganska bra förslag och Mycket bra förslag; etiketten Dåligt förslag motsvarar positionerna Ganska dåligt förslag och Mycket dåligt förslag; etiketten Neutral motsvarar positionerna Varken bra eller dåligt och Ingen uppfattning. Samtliga procentsatser är avrundade till närmsta heltal. Totalt antal svarande var år 2011: 1 534; år 2012: 1 516; samt år 2016: 1 615.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2011, 2012 och 2016.

gjorda, då framför allt av Lunds universitets kyrkohistoriska arkiv (LUKA), vilka genomförts år 2002 (Gustafsson, 2006) respektive 2008–2009 (opublicerad). SOM-institutets fråga om skolavslutningar i kyrkan har omnämnts i två tidigare SOM-rapporter (Bromander, 2002, 2013), men har i övrigt inte varit föremål för någon mer ingående analys.

Få svenskar positiva till att förbjuda skolavslutningar i kyrkan

I syfte att söka svar på frågan om hur svenska folket ställer sig till ett förbud mot att anordna skolavslutningar i kyrkan utgår den fortsatta analysen från ett förslag som funnits med i 2011, 2012 respektive 2016 års nationella SOM-undersökning. Förslaget som respondenterna har fått ta ställning till knyter an till den diskussion

som har förts i den svenska samhällsdebatten och gäller huruvida det är ett bra eller dåligt förslag att: Förbjuda skolavslutningar i kyrkan. Svaren har angetts i en så kallad likertskala där respondenterna värderar i vilken utsträckning de håller med i påståendet eller inte. Respondenternas placering på denna skala kommer fortsättningsvis att benämnas som en position. Inledningsvis fokuserar analysen på hur uppfattningen ser ut i befolkningen som helhet. Därefter analyseras olika samhällsgruppers inställning i frågan.

Resultatet visar att det i samtliga tre undersökningar är en stor majoritet av det svenska folket som ställer sig kritiska till ett förbud av skolavslutningar: 2016 ansåg 78 procent att förbud var ett dåligt förslag. Motsvarande andel var 78 procent år 2012 och 75 procent år 2011. Enbart 5 procent av svarspersonerna tyckte 2016 att det var ett bra förslag att förbjuda skolavslutningar i kyrkan (motsvarande andel var 6 procent 2012 och 5 procent 2011) (figur 1).

Den höga graden av avståndstagande från ett förbud framträder tydligt i figur 1, och så även den stora stabiliteten under åren. Förslaget att förbjuda skolavslutningar i kyrkan har således ett starkt motstånd i den svenska befolkningen. Detta motstånd har inte förändrats nämnvärt sedan 2011. Det stora andelen negativa positioner innebär också att den genomsnittliga bedömningen hamnar på ett högt medelvärde som ligger nära den ena ytterpositionen på svarsskalan, det vill säga Mycket dåligt förslag (2011: 4,40; 2012: 4,43; samt för 2016: 4,42).² Men vad är det egentligen som ligger bakom dessa höga siffror och den entydiga kritiken mot förbud mot skolavslutningar i kyrkan?

Olika grupper syn på förbud mot skolavslutningar i kyrkan

Den fortsatta analysen utgår från hur inställningen till ett förbud mot skolavslutningar i kyrkan ser ut i olika samhällsgrupper. Det dominerande mönstret är att samtliga grupper, oavsett kön, ålder, boendeort, utbildningsnivå och inkomst, präglas av en tydligt negativ uppfattning i frågan, det vill säga att det är ett dåligt förslag att införa ett förbud. Den relativa samstämmigheten till trots förekommer det dock vissa nivåskillnader inom grupperna.

För att skapa ett jämförbart mått i jämförelsen mellan olika samhällsgruppers värdering av påståendet, används här beräkningar av medelvärde. Detta värde kan variera mellan 1 och 5, där 1 innebär att man är mycket positiv till förslaget och 5 att man är mycket negativ till förslaget. Beräkningen är här gjord utifrån dem som har uppgett en åsikt i frågan.³ Det generella medelvärdet för frågan låg 2016 på 4,42, det vill säga någonstans mittemellan positionerna Ganska dåligt förslag och Mycket dåligt förslag.

Tabell 1 Inställning till förbud i olika samhällsgrupper (procent, medelvärde)

	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag	Ingen uppfattning	Summa procent	Medelvärde	Antal svarande
Kön									
Kvinna	3	2	11	11	68	5	100	4,47	869
Man	6	2	10	11	65	6	100	4,36	743
Ålder									
16–29	8	4	23	14	47	5	100	3,93	227
30–49	5	3	10	11	67	5	100	4,40	440
50–64	4	2	12	12	66	5	100	4,42	456
65–85	2	1	5	9	76	6	100	4,65	492
Stad eller landsbygd									
Ren landsbygd	2	0	6	12	74	5	100	4,65	235
Mindre tätort	3	1	11	8	73	4	100	4,53	312
Stad eller större tätort Stockholm, Göteborg, Malmö	6	2	11	10	66	5	100	4,35	762
	3	5	13	15	56	7	100	4,27	278
Utbildningsnivå									
Låg	3	1	7	9	70	10	100	4,58	253
Medellåg	3	2	11	9	70	5	100	4,48	497
Medelhög	7	2	11	11	64	5	100	4,28	359
Hög	3	3	12	14	65	4	100	4,40	479
Hushållets sammanlagda inkomst									
Max 300 000	6	2	11	10	62	9	100	4,33	380
301 000–700 000	3	1	10	11	69	5	100	4,49	683
Mer än 700 000	4	3	10	12	68	3	100	4,43	452
Samtliga	4	2	11	11	67	5	100	4,42	1615

Kommentar: Samtliga ovanstående bakgrundsvariabler är så kallade konstruerade variabler, vilket innebär att de baseras på svaren från undersökningen, men kategoriseras utifrån gängse kategoriseringsmodeller för att underlätta olika former av jämförelser. Variabeln kön bygger på fråga om uppgivet kön samt kompletterat med urvalsdata där svar saknas. Variabeln Stad eller landsbygd bygger på en fråga i formuläret samt på kommunkod. Variabeln utbildning bygger på en fråga i formuläret som därefter har grupperats (låg = max grundskola eller motsvarande, medellåg = max gymnasium, folkhögskola el motsv., medelhög = eftergymnasial utbildning men ej examen från högskola eller universitet, hög = examen från högskola/ universitet. Variabeln Hushållets sammanlagda inkomst bygger på en fråga i formuläret. Medelvärdet har beräknats fram genom att positionen *mycket bra förslag* har getts värdet 1, *ganska bra förslag* värdet 2, *varken bra eller dåligt förslag* värdet 3, *ganska dåligt förslag* värdet 4 och slutligen *mycket dåligt förslag* värdet 5. Sambandet är statistiskt signifikant enligt följande: ⁴ χ^2 -analys ger för kön p 0,004, DF 10, χ^2 25,625; för ålder p 0,000, DF 15, χ^2 87,370; för stad eller landsbygd p 0,000, DF 20, χ^2 65,389; för utbildningsnivå p 0,000, DF 20, χ^2 54,240; för hushållets sammanlagda inkomst p 0,010, DF 15, χ^2 30,496.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2016.

Ingen av ovanstående grupper (tabell 1) har ett medelvärde lägre än 4 (förutom för åldersgruppen 16–29 som har medelvärdet 3,93). Men på grund av det stora antalet svaranden, går det emellertid att dra vissa slutsatser vad gäller mönster, trots den relativt begränsade variation som förekommer. Vad gäller variabeln kön, är kvinnor (4,47) mer benägna att uppfatta ett förbud som negativt än män (4,36). För åldersvariabeln finns ett linjärt samband, där yngre ålder (16–29: 3,93) ställer sig något mindre negativa till ett förbud medan med stigande ålder positionerar sig enkärdeltagarna allt mer negativa till ett förbud (30–49: 4,40; 50–64: 4,42; samt 65–85: 4,65). På samma sätt finns även ett linjärt samband mellan position om förbud i relation till var respondenten bor. Personer som bor på vad SOM-institutet klassar som ren landsbygd, är avståndstagandet från förbud som störst (4,65) medan det sjunker allt mer efter hur stor orten är (mindre tätort: 4,53; stad eller större tätort: 4,35; samt Stockholm, Göteborg, Malmö: 4,27). Utbildningsnivån har ett visst samband med positioner om förbud mot skolavslutningar genom att respondenter med lång till medelhög utbildning har ett linjärt samband mellan lägre grad av utbildning, det vill säga upp till och med gymnasie- eller folkhögskoleexamen kopplat till ett högre avståndstagande från ett förbud (låg utbildning: 4,58; medellåg utbildning: 4,48; samt medelhög utbildning: 4,28). Respondenter med högskole- eller universitetsexamen (4,40) bryter däremot detta linjära samband vad gäller utbildning och position om förbud. Slutligen, vad gäller inkomst finns ett vagt mönster där respondenter som bor i ett hushåll med maximalt 300 000 kr i sammanlagd inkomst (4,33) tenderar att vara mindre negativa till ett förbud än respondenter som har inkomster över denna nivå (301 000–700 000: 4,49; mer än 700 000: 4,43).

Inställning till politik och förbud mot skolavslutningar i kyrkan

Det går att se viss skillnad i medelvärde vad gäller positionen om förbud mot skolavslutningar ställt i relation till politiska åsikter, även om dessa skillnader är små (tabell 2).

Tabell 2 *Inställning till förbud mot skolavslutningar i kyrkan efter position på vänster-höger-skalan (procent, medelvärde)*

Placering på vänster-högerskala	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag	Ingen uppfattning	Summa procent	Medelvärde	Antal svarande
Klart till vänster	13	13	8	12	48	6	100	3,74	157
Något till vänster	4	1	18	14	58	6	100	4,29	305
Varken till vänster eller till höger	4	1	12	11	65	7	100	4,43	527
Något till höger	2	2	7	10	77	4	100	4,65	400
Klart till höger	3	1	7	7	80	3	100	4,66	182
Samtliga	4	2	11	11	67	5	100	4,35	1571

Kommentar: Påståendena som korrelerats var: "Din åsikt om: Förbjuda skolavslutningar i kyrkan", samt "Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster-högerskala. Var någonstans skulle du placera dig själv på en sådan skala". Samtliga procenttal har avrundats till närmsta heltal. Medelvärdet har beräknats fram genom att positionen *mycket bra förslag* har getts värdet 1, *ganska bra förslag* värdet 2, *varken bra eller dåligt förslag* värdet 3, *ganska dåligt förslag* värdet 4 och slutligen *mycket dåligt förslag* värdet 5. N=1571, bortfallet av svar beror på ofullständiga svar. Sambandet är statistiskt signifikant enligt följande: χ^2 -analys ger p 0,000, DF 30, χ^2 201,963.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2016.

Tabellen visar ett monotont samband mellan vänster och höger, i det att personer som placerar sig själva klart till vänster (lägst medelvärde 3,74) har ett lägre medelvärde som ökar ju längre till höger som enkättagarna placerar sig politiskt (höst medelvärde 4,66). Båda grupperna rör sig visserligen inom ramen för åsikten att de är negativt inställda till ett förbud, men den grupp som placerade sig själva klart till vänster har en något mindre negativ inställning till ett förbud. Indelat efter parti, blir skillnaderna ytterligare något tydligare inom respektive gruppering på en vänster-höger-skala (tabell 3):

Tabell 3 Partisynpati och och åsikt om skolavslutningar i kyrkan (procent, medelvärde)

Partisynpati	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag	Ingen uppfattning	Summa procent	Medelvärde	Antal svarande
<i>Vänsterorienterade partier</i>									
Vänsterpartiet	14	9	14	16	40	7	100	3,64	95
Feministiskt initiativ	7	13	13	23	37	7	100	3,75	30
Miljöpartiet	5	5	24	10	47	9	100	3,96	58
Socialdemokraterna	4	2	13	12	63	7	100	4,37	406
<i>Högerorienterade partier</i>									
Centerpartiet	3	3	11	11	66	7	100	4,44	116
Liberalerna	2	1	6	16	72	2	100	4,59	87
Moderaterna	2	0	9	11	73	5	100	4,60	355
Sverigedemokraterna	5	0	4	5	80	4	100	4,63	205
Kristdemokraterna	3	0	6	3	89	0	100	4,74	35
Samtliga	4	2	11	11	66	6	100	4,26	1400

Kommentar: Frågan lyder: *Nedan finns ett antal förslag hämtade från den svenska samhällsdebatten. Vilken är din åsikt om vart och ett av dem? Förbjuda skolavslutningar i kyrkan*. Medelvärdet har beräknats fram genom att positionen *mycket bra förslag* har getts värdet 1, *ganska bra förslag* värdet 2, *varken bra eller dåligt förslag* värdet 3, *ganska dåligt förslag* värdet 4 och slutligen *mycket dåligt förslag* värdet 5. Sambandet är statistiskt signifikant enligt följande: χ^2 -analys ger p 0,000, DF 60, χ^2 185,892.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2016.

Sett till partisynpati är det tre partier som samtliga har medelvärden under 4. Dessa återfinns inom gruppen vänsterorienterade partier och utgörs av Vänsterpartiets, Feministiskt Initiativs respektive Miljöpartiets sympatisörer. Inget av partierna i denna grupp ligger på eller över det generella medelvärdet 4,42 (det vill säga medelvärdet för hela befolkningen). Resultaten för Feministiskt Initiativ bör dock tolkas med försiktighet givet det låga antalet svars personer i gruppen. Lägst medelvärde hittas bland sympatisörerna till Vänsterpartiet (3,64) medan Socialdemokraterna sympatisörer hamnar på det högsta medelvärdet inom gruppen (4,37). Det innebär att respondenter som tycker bäst om partier inom denna grupp, tenderar att ställa sig något mindre negativa till ett förbud mot skolavslutningar i kyrkan. Likväl positionerar sig inget av dessa partier på den positiva delen av skalan. Samtliga partisynpatisörer inom gruppen högerorienterade partier har ett medelvärde som är högre än det generella medelvärdet 4,42. Centerpartiets sympatisörer (4,44) ligger närmst medelvärdet medan Kristdemokraternas sympatisörer (4,74) ligger

längst bort från medelvärdet. I den senare gruppen råder ett relativt enhälligt ställningstagande för positionen om att ett förbud är ett mycket dåligt förslag. Antalet respondenter i denna grupp är dock mycket lågt. Moderaterna sympatisörer (4,60) ligger näst efter Kristdemokraternas i positionering om ett förbud. Mellan dessa båda partier befinner sig Sverigedemokraternas sympatisörer (4,63) med ett högt medelvärde, strax över motsvarande medelvärde hos Moderaterna (4,60). Det innebär att det även i denna grupp förekommer ett relativt kraftigt avståndstagande från ett förbud mot skolavslutningar i kyrkan. I den omröstning om ett eventuellt förbud som ägde rum i Riksdagen 2016 valde de förtroendevalda politikerna inom Moderaterna, Liberalerna, Centerpartiet och Kristdemokraterna att rösta *för* förslaget om att tillåta fler konfessionella inslag i samband med skolavslutningar i kyrkan. Givet resultatet från den nationella SOM-undersökningen förefaller det onekligen vara ett beslut som inte är särskilt väl förankrat bland de egna partisympatisörerna.

Det höga medelvärdet gör det svårt att urskilja några större skillnader i åsikter, framför allt de som ställer sig positiva till ett förbud. Likväl bör det noteras att inget parti har ett medelvärde lägre än 3,60 vilket innebär att den genomsnittliga åsikten präglas av ett avståndstagande mot förslaget att förbjuda skolavslutningar i kyrkan.

Firandet av traditionella ”religiösa” högtider och inställning till förbud mot skolavslutningar i kyrkan

I Skolverkets instruktioner för firande av skolavslutningar i kyrkan betonas att en sådan aktivitet ska vara präglad av tradition och inte av religion (Skolverket, 2012). Skolavslutningar ska därför ses som tradition, och det är möjligt att se svenska folkets motstånd mot förbud mot skolavslutningar som ett motstånd mot att förändra en tradition som upplevs viktig. I den nationella SOM-undersökningen 2016 ställdes fler frågor som rörde traditioner, då framför allt religiösa traditioner, och där samma personer som besvarat påståendet om förbud mot skolavslutningar också fick möjlighet att berätta om sitt firande av olika ”religiösa” (det vill säga uppfattas som religiösa av den grupp som initierat högtiden, men som idag tenderar att firas även som icke-religiösa högtider) traditioner såsom firandet av jul, första advent i en kyrka, halloween och Eid al-fitr (en högtid som avslutar den muslimska fastemånaden Ramadan, men som även firas i en vidare grupp än enbart bland praktiserande muslimer).⁵ I vissa av dessa specifika påståenden finns ett visst samband, om än ett svagt sådant, mellan åsikten om förbud mot skolavslutningar i kyrkan, ett samband som pekar på förekomsten av vissa åsiktsskillnader (tabell 4).

Tabell 4 Firande av traditionella "religiösa" högtider i relation till inställning till förbud mot skolavslutningar i kyrka (procent, medelvärde)

Traditionell "religiös" högtid	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag	Ingen uppfattning	Summa procent	Medelvärde	Antal svarande	Procentuell fördelning inom gruppen
<i>Eid al-fitr</i>										
Firade	11	8	38	8	23	13	100	3,26	53	3
Firade inte	4	2	10	11	68	5	100	4,46	1545	97
<i>Jul</i>										
Firade	3	2	10	11	69	5	100	4,46	1515	94
Firade inte	13	4	23	10	40	9	100	3,63	90	6
<i>Halloween</i>										
Firade	6	3	14	10	63	4	100	4,26	308	19
Firade inte	3	2	10	11	68	5	100	4,46	1289	81
<i>1:a advent i kyrkan</i>										
Firade	2	1	5	7	81	3	100	4,68	211	13
Firade inte	4	2	12	12	65	6	100	4,38	1393	87
Samtliga	4	2	11	11	67	5	100	4,53	1604	

Kommentar: Påståendena som korrelerats var: "Din åsikt om: Förbjuda skolavslutningar i kyrkan", samt "De senaste 12 månaderna: Firade avslutningen av ramadan (Eid al-Fitr), firade jul; firade halloween, samt var i kyrkan på 1:a advent". Antal procent längst till höger i tabellen, markerar relationen mellan svaren ja och nej på frågan. Medelvärdet har beräknats fram genom att positionen *mycket bra förslag* har getts värdet 1, *ganska bra förslag* värdet 2, *varken bra eller dåligt förslag* värdet 3, *ganska dåligt förslag* värdet 4 och slutligen *mycket dåligt förslag* värdet 5. Sambandet är statistiskt signifikant enligt följande: χ^2 -analys ger för Eid al-fitr p 0,000, DF 15, χ^2 126,538; för Jul p 0,000, DF 20, χ^2 105,731; för halloween p 0,000, DF 20, χ^2 65,718; samt för 1:a advent i kyrkan p 0,000, DF 15, χ^2 74,347.

Källa: Nationella SOM-undersökningen 2016

Deltagande i religiösa högtider påverkar till viss del åsikterna om huruvida skolavslutningar i kyrkan bör förbjudas. Först bör noteras att den absoluta majoriteten, 94 procent av befolkningen, firar jul, medan enbart en minoritet firar första advent i kyrkan (13 procent). Något fler, men fortfarande få, firar den för Sverige nya pagana (wicca)/amerikanska högtiden halloween (19 procent), medan avslutningen av den muslimska fastehögtiden Eid al-fitr enbart firas av ett fåtal (3 procent).⁶ Religiösa högtider har således inte särskilt stor roll i den svenska befolkningen, med undantag för julfirande som 95 procent av enkätdeltagarna firade. Noteras bör även, att det i Sverige traditionella kyrkobesöket i samband med första advent görs av enbart en minoritet av befolkningen, trots att skolavslutningar i kyrkan har stora likheter med detta firande då ceremoni genomförs i en kyrka och vanligen leds av en präst.

Enbart för tre av de religiösa högtiderna finns ett mätbart samband mellan firande och icke-firande och inställning till skolavslutningar: jul, första advent och Eid al-Fitr. Personer som inte firar jul har är mer kritiska mot skolavslutningar i kyrkan (medelvärde 3,65) än personer som firar jul (medelvärde 4,46). På samma sätt, men utan lika stor skillnad som för jul, förhåller det sig vad gäller första adventsfirande i en kyrka. De som firar första advent (medelvärde 4,68) är mer positiva till skolavslutningar i kyrkan än personer som inte fira första advent (medelvärde 4,38). Vad gäller högtiden Eid al-fitr som avslutar den muslimska fastemånaden Ramadan finns ett omvänt samband, där personer som firar denna högtid tenderar att mer negativa mot skolavslutningar mot skolavslutningar (medelvärde 3,26) än personer som inte firar denna högtid (medelvärde 4,46). Samtidigt bör det noteras att detta till stor del beror på de som firar Eid al-Fitr, intar en neutral position (51 procent, varav 38 procent tycker att förslaget är varken bra eller dåligt, medan 13 procent har ingen åsikt) till fenomenet och enbart en mindre grupp (19 procent) är för ett förbud.

Slutligen kan även noteras att det inte finns något tydligt samband mellan åsikter om förbud av skolavslutningar i kyrkan och om man själv har firat en skolavslutning de senaste 12 månaderna (det frågas dock inte om var denna ceremoni har ägt rum) (tabell 5).

Tabell 5 *Firande av skolavslutning i relation till inställning till förbud mot skolavslutningar i kyrka (procent, medelvärde)*

	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag	Ingen uppfattning	Summa procent	Medelvärde	Antal svarande	Andel i procent
Firade	4	2	9	12	69	4	100	4,54	601	38
Firade inte	4	2	12	11	65	6	100	4,29	997	62
Totalt	4	2	11	11	67	5	100	4,42	1598	100

Kommentar: Påståendena som korrelerats var: "Förbjuda skolavslutningar i kyrkan", samt "Firade skolavslutning". För exakt frågeformulering, se tabell 3. Antal procent längst till höger i tabellen, markerar relationen mellan svaren ja och nej på frågan. Samtliga procenttal har räknats upp till närmsta heltal. Medelvärdet har beräknats fram genom att positionen *mycket bra förslag* har getts värdet 1, *ganska bra förslag* värdet 2, *varken bra eller dåligt förslag* värdet 3, *ganska dåligt förslag* värdet 4 och slutligen *mycket dåligt förslag* värdet 5. Sambandet är statistiskt signifikant enligt följande: χ^2 -analys ger p 0,000, DF 20, χ^2 65,039.

Källa: Nationella SOM-undersökningen 2016

Åsikter om religion och tradition i skolan: fallet skolavslutningar i kyrkan

Ett förbud mot skolavslutningar i kyrkan har mycket dålig förankring hos den svenska befolkningen, inte bara år 2016 utan samtliga gånger som den nationella SOM-undersökningen inkluderat påståendet (2011 och 2012, samt 2016). Likväl, i en nyligen genomförd undersökning av Novus, beställd av Förbundet Humanisterna (Novus och Förbundet Humanisterna, 2017), ansåg 74 procent av den tillfrågade webbpanelen att all utbildning och undervisning ska vara neutral inför olika religioner och livsåskådningar, medan enbart 13 procent ansåg att det kan få finnas religiösa inslag i utbildningen (skolverksamheten som helhet) men inte i undervisningen, och endast 3 procent är av uppfattningen att även undervisning kan ha en religiös inriktning. Ställt i relation till detta kapitelns fokus på religion och tradition i skolan, går det att förstå detta resultat som att religion inte ska förekomma i skolan, och då heller inte på skolavslutningar. Men om skolavslutningar i kyrkan ses som tradition, är religion inte ett problem vid dessa ceremonier. Då handlar det således inte längre om religion i skolan, åtminstone inte enligt allmänhetens uppfattning.

Det stämmer relativt väl in i tidigare forskning om svenskarnas tämligen negativa förhållande till religion under 2000-talet där organiserad religion, framför allt i form av kristendom, har setts som något farligt eller dumt (se exempelvis Thurffjell, 2015; Kittelmann Flensner, 2015). Mot denna bakgrund är det ytterst intressant att påståendet i den nationella SOM-undersökningen om att förbjuda religion i skolan i form av att förbjuda skolavslutningar i kyrkan, och då vill 78 procent av befolkningen att detta ska fortgå. Enbart 6 procent tycker att det är ett ganska bra eller mycket bra förslag. Den långa tradition med skolavslutningar i kyrkan som finns i svensk skola ses inte som ett uttryck för religion, utan för något annat: tradition. Denna tradition med skolavslutningar vill svenskarna bevara, och det höga antalet skolor som firar skolavslutningar i kyrkor, visar på detta. Religion, däremot, anses som problematisk. Svenskarnas attityder till religion och tradition i skolan är alltså komplex.

Sammanfattningsvis kan konstateras att en överväldigande del av det svenska folket är tydligt emot ett förbud mot skolavslutningar i kyrkan (och har varit så sedan 2011). Denna åsikt delas emellertid inte helhjärtat av centrala beslutsfattare i landet såsom regeringspartiet Socialdemokraterna. Även skolmyndigheterna Skolverket och Skolinspektionen ställer sig båda kritiska till fenomenet, men accepterar en mycket begränsad form av skolavslutningar i kyrkan. På samma sätt vill flera av Svenska kyrkans biskopar inte heller fortsätta traditionen med skolavslutningar i kyrkan då den associeras med en tid då statskyrkan var påtvingande. Det finns således en intressekonflikt, där majoritetsuppfattningen står i bjärt kontrast till förd politik. De som önskar ett förbud oftast tillhör inflytelserika aktörer som ges stort medialt utrymme, medan en majoritet av landets befolkning som motsätter sig ett förbud sällan kommer till tals.

Noter

- ¹ Detta kapitel ingår i avrapporteringen av forskningsprojektet *Skolavslutningar i kyrkan – ett omdebatterat fenomen* som bedrivs vid Högskolan i Borås, där författaren till detta kapitel är projektledare.
- ² Medelvärde har beräknats fram genom att positionen *mycket bra förslag* har getts värdet 1, *ganska bra förslag* värdet 2, *varken bra eller dåligt förslag* värdet 3, *ganska dåligt förslag* värdet 4 och slutligen *mycket dåligt förslag* värdet 5.
- ³ Medelvärde som jämförelsetal har en fördel över exempelvis andel i samband med en likert-skala (gradering av åsikter) i denna undersökning, då detta särskilt tydliggör skillnader i gradering och underlättar jämförelse av flera variabler.
- ⁴ För att testa ett sambands statistiska signifikans används Pearsons χ^2 -analys. Värdet anges med ett så kallat p-värde, som anges i decimaler. Ett p-värde under 0,005 anses statistiskt signifikant och innebär att det är mindre än 5 procents risk att resultatet har uppkommit genom slumpen. De båda följande värdena DF och χ^2 är kontrolltal för granskning av χ^2 -analysen.
- ⁵ För en mer detaljerad analys av denna statistik hänvisas till Bové och Oscarssons kapitel i denna bok.
- ⁶ För en mer ingående beskrivning av firandet av olika högtider, se Klara Bovés och Henrik Ekengren Oscarssons kapitel i denna bok.

Referenser

- Bromander, Jonas (2012). "Ritualer, högtider och manifestationer", i Lennart Weibull, Henrik Oscarsson & Annika Bergström (red), *I framtidens skugga*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet, 299–307.
- Bromander, Jonas (2013). "Religiositet i Sverige", i Lennart Weibull, Henrik Oscarsson & Annika Bergström (red), *Vägskäl*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet, 291–301.
- Gustafsson, Göran (2006). *LUKA 27 om Kyrklig sed 2002: Materialbeskrivning, resultatredovisning, analys exempel*. Meddelanden från Kyrkohistoriska arkivet i Lund, 8. Lund: Lunds universitets kyrkohistoriska arkiv.
- Kittelmann Flensner, Karin (2015). *Religious Education in Contemporary Pluralistic Sweden*. Avhandlingar från Institutionen för litteratur, idéhistoria och religion, 44; Centrum för utbildningsvetenskap och lärarforskning, CUL, 54. Göteborg: Institutionen för litteratur, idéhistoria och religion vid Göteborgs universitet.
- Kyrkans tidning (2015). "Varannan skola har avslutning i kyrkan". Kyrkans tidning nr 23, 4–5.
- Novus och Förbundet Humanisterna (2017). *Allmänheten om bla synen på friskolor*. Novus projektnr: 13857. Stockholm: Förbundet Humanisterna. <<http://humanisterna.se/valjarundersokning-om-religiosa-friskolor/>>, hämtad 2017-04-20.

- Pettersson, Per (2013). *Utmaningar för Svenska kyrkans identitet: När behovet av kyrkan ökar men söndagsgudstjänsterna minskar*. Karlstad: Karlstad stift.
- Riksdagen (2016). *Skolväsendet*. Utbildningsutskottets betänkande 2015/16:UbU14, beslut 10 ”Skolavslutningar och andra traditionella högtider”. Omröstning 2016-05-12.
- Skolverket (2012). *Skol-och förskoleverksamhet i kyrkan eller annan religiös lokal*. Stockholm: Skolverket. <<https://www.skolverket.se/regelverk/juridisk-vagledning/skolan-och-kyrkan-1.162940>>, hämtad 2017-04-20.
- Thurfjäll, David (2015). *Det gudlösa folket: De postkristna svenskarna och religionen*. Stockholm: Molin & Sorgenfrei.